

IDEA CYRILOMETODĚJSTVÍ V HISTORII REFORMNÍHO Hnutí KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA (1918–1924)¹

PAVEL MAREK

Připomínka výročí 1 150 let od příchodu věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu nás inspirovala ke zkoumání poměru reformního hnutí českého katolického duchovenstva, které se zformovalo v souvislosti s ukončením první světové války, rozpadem habsburské monarchie a vytvořením Československé republiky, k cyrilometodějským tradicím. Literatura vztahující k tomuto tématu si všímá dějin reformního hnutí jako celku. O jeho poměru k cyrilometodějským tradicím se dovidáme výjimečně,² i když na druhé straně celkové přehledy a evokace dějin cyrilometodějství tuto kapitolu nemohou pominout; reformnímu hnutí však není věnována hlubší pozornost a příslušné pasáže v textu mají víceméně informativní poslání.³

Článek má vedle úvodu a závěru dvě hlavní části. V první se věnujeme nástinu dějin reformního hnutí katolického duchovenstva, který je nezbytný pro pochopení druhé části, již tvoří vlastní jádro výkladu, evokace ideje cyrilometodějství v historii hnutí.⁴

Reformní hnutí českého katolického duchovenstva

V počátečním období po vzniku Československé republiky elity státu musely řešit řadu náročných úkolů souvisejících se stabilizací nového státního útvaru. Patřil k nim také problém vztahu mezi státem a církvemi,⁵ který přece jen nebyl klíčový, nicméně do popředí pozornosti vlády a parlamentu jej tlačila relativně silná protikatolická vlna projevuující se v psaní tisku a v obrazoborectví dopadajícím na symboly křesťanství kříže a sochy svatých.⁶ Tento „hon na katolíky“ symbolicky odstartovalo svržení mariánského sloupu na pražském Staroměstském náměstí a šířil se pod heslem „Pryč od Říma“. Přání „pokro-

¹ Příspěvek vznikl v rámci plnění grantového úkolu GAČR č. 409/09/0218.

² Srov. Rabas, Josef: Die Cyrill- und Method-Idee in den Reformbestrebungen des tschechischen Klerus. In: Wegzeichen. Festgabe zum 60. Geburtstag von Hermenegild M. Biedermann, hrsg. von Ernst Chr. Suttner und Coelestin Patock. Würzburg 1971, s. 333–347.

³ Viz např. Machilek, Franz: „Velehrad ist unser Programm.“ Zur Bedeutung der Kirill-Method-Idee und der Velehradbewegung für den Katholizismus in Mähren im 19. und 20. Jahrhundert. *Bohemia*, 45, 2004, Heft 2, s. 353–395; týž: Velehrad und die Cyrill-Method-Idee im 19. und 20. Jahrhundert. *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien*, 6, 1982, s. 155–183; Cinek, František: Velehrad víry. *Duchovní dějiny Velehradu. K 1050. výročí smrti svatého Metoděje*. Olomouc 1936, s. 408–412.

⁴ S ohledem na limitovaný rozsah příspěvku jsou odkazy na pramenné zdroje redukovány.

⁵ Marek, Pavel: Das Verhältnis zwischen Staat und Kirchen. In: *Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert*. Hrsg. von Martin Schulze Wessel und Martin Zückert. München 2009, s. 3–46. – Tam je uvedena obsáhle další literatura.

⁶ Klímeček, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české, sv. XIII. (1918–1929)*. Praha – Litomyšl 2000, s. 150–152.

kových kruhů“ a „davů“ rozejít se s římskokatolickou církví tvořilo ozvěnu ústředního národního hesla „Pryč od Habsburků“. Splynutí obou volání vyjadřovalo touhu skoncovat s mocnou říší zla vlastněnou nenáviděným panovnickým rodem, který svou politikou navodil jednotu „trůnu a oltáře“, místní církev „odvedl“ národu a podřídil ji zájmům a službě státu. Nejvýznamnějším projevem této „krize katolicismu“ po vzniku republiky bylo úsilí o provedení odluky církve od státu, které nejprve provázelo a potom následovalo přijímání zákonů upravujících místo a vliv církve v sekularizující se společnosti.⁷

Tzv. církevní krize na počátku první republiky, jak jsou v historiografii zmíněné události zafixovány, však neměla pouze tento vnější rozměr vztahu mezi katolicismem a státem (společností, národem), ale promítala se i dovnitř církve. Delší dobu, a aktuálně pak od roku 1917 v ní nazrával konflikt mezi vysokou církevní hierarchií a duchovenstvem, zejména jeho mladší generací vstoupivší do pastorační činnosti v průběhu 90. let 19. století. Už tehdy totiž skupina kněží zorganizovaná pod hlavičkou Katolické moderny vystoupila s programem provedení reformy v církvi, které měly podle předkladatelů zefektivnit její úsilí o rechristianizaci české společnosti. Tyto snahy však zastavila papežská encyklika Svatého otce Pia X. (jeho pontifikát trval v letech 1903–1914) *Pascendi Dominici gregis* (z 8. září 1907), která modernistické tendence v církvi vnímala jako herezi.⁸ Nespokojenost kněží s některými záležitostmi v místní církvi tak byla sice umlčena, ale její příčiny se nepodařilo odstranit. Proto se v letech války začaly znovu v tisku objevovat kriticky formulované výzvy k provedení církevních reform. Velkou nevoli radikálně nalaďených duchovních vyvolávalo zejména chování vysoké církevní hierarchie. Označovali je nejen za absolutistické, ale také nenárodní a vzdálené názorům českého duchovenstva i věřících. Domnívali se, že dozrál čas k „počestění církve“. Od počátku roku 1918 registrujeme pokusy o založení stavovské organizace kněží, které byly dlouho neúspěšné, a proto k ustavení Jednoty katolického duchovenstva došlo až 7. listopadu 1918 v Praze.⁹

Když se monarchie rozpadla, mnozí z vrcholných představitelů české katolické církve zaujali k nové republice váhavý postoj. Pražský arcibiskup Paul von Huyn (1868–1946) a olomoucký kardinál Lev Skrbenský, svobodný pán z Hřiště (1863–1938), v této době de facto ztratili postavení mluvčích místní církve. Iničiátoři Jednoty katolického duchovenstva ze situace vyvodili závěr, že církev v době, kdy se rozhoduje o její budoucnosti a na pořad dne přicházejí klíčové otázky typu odluky církve od státu, majetku církve, role církve ve školství, v rodinném, politickém a veřejném životě se ocitla bez vedení a bez obrany. Proto chtěli, aby se tato stavovská organizace stala jedním z reprezentantů českého katolického tábora.¹⁰ Měla představovat partnera státu a církevních struktur (vysoké církevní hierarchie), který se bude podílet na hledání optimálního postavení církve ve společnosti a vyjednávat s nimi za duchovenstvo. Chtěla usilovat o utlumení protikato-

⁷ Ucelený pohled na problematiku podává Trapl, Miloš: „Hnutí „Pryč od Říma“ („Los von Rom“). In: *Politický katolicismus v nástupnických státech rakousko-uherské monarchie v letech 1918–1938*. Eds. Ivana Koucká a David Papajik. Olomouc 2001, s. 13–29. Bystré postřehy k tématu přináší práce Halas, František X.: *Fenomén Vatikán*. Brno 2004, s. 532–536.

⁸ Srov. Marek, Pavel: *Katolický modernismus v českých zemích a jeho vyústění*. In: Marek, Pavel a kol.: *Jan Šrámek a jeho doba*. Brno 2011, s. 81–133. Tam je i soupis literatury k české Katolické moderně.

⁹ Její ustavení bylo prezentováno jako obnova stejnojmenného sdružení kléru, které existovalo v letech 1902–1907 a bylo rozpuštěno v rámci opatření proti modernismu. Srov. Archiv Národního muzea v Praze, fond Jednota katolického duchovenstva, kart. 1 – ustavující valná hromada.

¹⁰ K dějinám Jednoty katolického duchovenstva srov. Marek, Pavel: *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*. Olomouc – Rosice 2000; týž: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1917–1924)*. Brno 2005. Z hlediska Církve československé: Frydl, David: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno 2001. Z hlediska katolické církve: Cinek, František: *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918–1925*. Olomouc 1926.

lické vlny, zabránit dalším excesům, revolučnímu násilí zmanipulovaných davů a radikálních proticírkevních živelů zejména socialistického ražení v podmínkách, kdy státní elity hodnotila jako liberální a ateisticky zaměřené, a kdy tyto úkoly neplnil (jak se jim zdálo) episkopát a politický katolicismus. Proto se vedení Jednoty snažilo navázat kontakty s vrcholnými představiteli státu v čele s prezidentem, souhlasilo s průnikem svých členů do státního aparátu a se vznikem kněžských frakcí v politických stranách, jejichž úkolem bylo ovlivnit stranickou politiku ve prospěch církvi. Pozitivum činnosti Jednoty katolického duchovenstva v této časové fázi spatřujeme v zaujetí apologetického postoje. To ocenila také převážná část duchovenstva, a proto v její členské základně nacházíme i řadu příslušníků vysoké církevní hierarchie, včetně některých biskupů. Neméně důležité bylo, že likvidovala lhotejnost, která charakterizovala chování tehdejších kněží, a aktivizovala je s cílem neopakovat staré chyby a nenechat si státem vnútit to, co považovala za překonané. Dokladem zmíněných vysokých ambic Jednoty je fakt, že bez ohledu na to, že byla Vatikánem povolena jako diecézní organizace, snažila se rozšířit svou působnost také na Moravu a na Slovensko a vedle organizační jednoty usilovala i o sjednocení názorů a vytvoření společného a jednotného programu hnutí.

Tato jednoznačná pozitiva se začala postupně problematizovat. Stalo se tak v okamžiku, kdy vůdcové pražské Jednoty v čele s Jindřichem Šimonem Baarem (1869–1925),¹¹ Xaverem Dvořákem (1858–1939)¹² a Františkem Janem Kroiherem (1871–1948)¹³ přistoupili k řešení konkrétních programových postulátů, požadavků na reformu církve, a pokoušeli se hledat optimální taktiku jejich prosazení do života. Projevily se názorové rozdíly mezi kněžskými, nastalo štěpení hnutí a jeho diferenciacie, a jednotná fronta duchovenstva vytvořená vědomím potřeby udělat v církvi změny, se rozpadla. V reformním hnutí katolického duchovenstva se v podstatě zformovala dvě křídla: frakce radikálů reprezentovaných zpočátku skupinou nazvanou Ohnisko, která se na podzim roku 1919 přeměnila v Klub reformních kněží, a frakce umírněných, k níž patřilo vedení Jednoty a drtivá část duchovních z Moravy sdružených v olomoucké a brněnské Jednotě. Zatímco radikálové deklarovali odhodlání prosadit reformní program za každou cenu, třeba i odtržením od katolické církve a založením nové organizace, umírnění chtěli zůstat v katolické církvi a usilovat o povolení reformu v dohodě s episkopátem a papežskou kurií, třeba i v delším časovém horizontu. Vývoj ve druhé polovině roku 1919 ukázal, že programové požadavky Jednoty katolického duchovenstva jsou v krátké době cestou dohody neprosaditelné a rozpory mezi oběma křídly v Jednotě tak zásadní, že se ocitla v krizi.

Kdybychom měli stanovit její základní mezníky, pak prvním byla nesporně cesta delegace Jednoty na přelomu června a července roku 1919 do Vatikánu. Vyslání kněží přivezli papeži Benediktu XV. (jeho pontifikát trval v letech 1914–1922) programové požadavky pražské Jednoty v naději, že budou okamžitě akceptovány a zástupci se vrátí s povolením uvést reformu církve v Československu do života. Velká očekávání však byla zklamána, a tak se dostavilo první velké rozčarování. Za druhý mezník je možno označit jmenování profesora pražské teologické fakulty Františka Kordače (1852–1934)¹⁴ dne 16. září 1919 novým pražským arcibiskupem; nahradil odstoupivšího a nežádaného Paula von Huyna a nemocného správce arcibiskupství, královéhradeckého biskupa Josefa Doubravu

¹¹ Muzeum Jindřicha Šimona Baara v Klenčí p. Č., fond J. Š. Baar; Teplý, František: Ze života J. Š. Baara. Praha 1937.

¹² Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, fond Xaver Dvořák; Marek, Pavel: Xaver Dvořák. In: Biografický slovník českých zemí, 15. Praha 2012, s. 495.

¹³ Marek, Pavel: Senátor agrární strany František Jan Kroiher. In: Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané 24. – 25. 5. 2006. Uherské Hradiště 2006, s. 107–112.

¹⁴ Marek, Pavel – Šmíd, Marek: Arcibiskup František Kordač. Olomouc 2013.

(1852–1921).¹⁵ Kordačovo jméno vyvolalo šok. Vůdčí osobnosti Jednoty totiž kalkulovaly s tím, že Huynovým nástupcem se stane duchovní z jejich okruhu, resp. že budou moci ovlivnit obsazení arcibiskupského stolce mužem nakloněným reformám a s jeho pomocí se podaří reformní program prosadit. Místo toho však papež po konzultacích s představiteli vlády, aniž by Jednota o čemkoliv věděla nebo byla konzultována, vybral kněze, který byl znám svými konzervativními názory a patřil mezi vůdčí postavy antimodernistického hnutí. Nebyl odpůrcem reformem v církvi, ale chtěl jiné změny, než navrhovala Jednota, a jejich provedení měl řídit učitelský úřad církve (papež a biskupové). Většina reformně naladěného kněžstva správně identifikovala, že rozhodnutí o osobě pražského arcibiskupa směřuje k potlačení volání po reformách. Zásadní zlom ve vývoji reformního hnutí katolického duchovenstva přinesl 8. leden 1920, kdy jeho poměrně velmi malá a v podstatě zmanipulovaná skupina kněží došla k závěru, že jedinou cestou, jak uvést reformní program do života, je založení nové církve. Přítomní se většinou domnívali, že hlasují pro vytvoření organizace v duchu reformního programu Jednoty, tj. katolické církve přizpůsobené pouze domácím podmínkám. Přestože se vedení Jednoty katolického duchovenstva od tohoto kroku svých kolegů distancovalo, bylo pochopitelné, že za daných okolností důvěra vysoké církevní hierarchie vůči reformnímu hnutí poklesla na minimum. Kurie považovala za jediné východisko ze situace likvidaci Jednoty a útlum všech kněžských aktivit vyvíjených mimo kontrolu příslušného episkopátu.

Schisma však tečku za reformním hnutím katolického duchovenstva nepřineslo. Období od podzimu 1919 až do konce roku 1924 bylo poznamenáno snahami kněží, kteří odmítli Církev československou jako východisko z krize úsilí o reformu katolické církve, udržet svou stavovskou organizaci a pokračovat ve vyjednávání s vysokou církevní hierarchií o reformách podle slov Ježíšových: „Tlučte a bude vám otevřeno, prostě a bude vám dáno, hledejte a naleznete.“ (Mt 7, 7–11) Důležitou roli v této fázi kněžského hnutí sehrála osobnost olomouckého arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana (1851–1923).¹⁶ Stojan s požadavky duchovenstva nejen sympatizoval a angažoval se jako prostředník při vyjednávání s Vatikánem, ale dočasně našel také východisko pro patovou situaci kolem problému rozpuštění Jednoty.¹⁷ Z jeho podnětu v polovině července 1922 byly učiněny první kroky k transformaci této stavovské organizace ve Svaz přátel ideje cyrilometodějské.¹⁸ Kněžské sdružení rozšířilo svou členskou základnu o laiky a svůj program doplnilo a obohatilo o ideu rozvíjení cyrilometodějské tradice a práci ve prospěch myšlenek unionismu. Jednalo se o pokus zachránit reformní hnutí, který však přišel příliš pozdě.

Cyrilometodějské inspirace reformního hnutí katolického duchovenstva

Klíčovým problémem reformního hnutí katolického duchovenstva byl pochopitelně jeho program. Shora jsme zmínili, že v krizovém období, které nastalo po skončení první světové války, zaujalo apologetický postoj s cílem postavit se na obranu víry, náboženství a řím-

¹⁵ Dušková, Lucie: Josef Doubrava (1852–1921). Život královéhradeckého biskupa. Pardubice 2009. Rkp., diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice, vedoucí Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.

¹⁶ Cinek, František: Dr. Antonín Cyril Stojan. Život a dílo. Pokus o nárys duchovní fyziognomie. Olomouc 1933.

¹⁷ Členové Jednoty byli exkomunikováni z církve. Proto výbor rozhodl, že se sdružení rozejde z vlastního rozhodnutí. Jeho nástupnickou organizací se stal Svaz přátel ideje cyrilometodějské, který organizačně připravil Xaver Dvořák. Přestože do ní nakonec nevstoupil, byl z církve za neposlušnost na kratší dobu exkomunikován. Srov. Poslední ústupek. Obrod 1, 1922, č. 1–2, 15. 9., s. 3–4; Řím opět promluvil. Obrod 1, 1923, č. 13–14, 12. 5., s. 114–116.

¹⁸ Slovo ku katolické inteligenci a lidu československému. Obrod 1, 1922, č. 1–2, 15. 9., s. 4–5; Z posledních rozhovorů. Obrod 2, 1923, č. 1–2, 19. 10., s. 2.

skokatolické církve. Tyto otázky však představovaly pouze část programu Jednoty. Současně sdružení duchovních národu nabídlo vizi rechristianizace české společnosti.

Vycházelo z toho, že ustavení Československé republiky fakticky dovršilo proces konstituování moderního českého národa, což vítalo a přijalo jako nesporné pozitivum. Uvědomovalo si však, že v tomto vrcholném okamžiku moderních národních dějin se v důsledku procesů sekularizace česká společnost ocitala na scesti. Protagonisté Jednoty tvrdili, že krok za krokem, v průběhu věků, společnost ztrácela to nejcnější, co měla, totiž dědictví svých otců, národní duchovní poklad, který převzala z rukou svatých apoštolů Cyrila a Metoděje – víru v Boha, zájem o náboženské otázky a důvěru v katolickou církev. Zdálo se jim, že katolictví se pozvolna stalo v širokých lidových vrstvách pouhým strnulým formalismem, matrikovým katolictvím, a přestalo být regulátorem lidských myšlenek a skutků. V oficiálním programu Jednoty katolického duchovenstva nacházíme odhodlání těchto kněží situaci změnit: je naší povinností postarat se o nápravu. Musíme za každou cenu oživit zájem o náboženství a církev. Cestou k tomu je převýchova sebe sama tak, abychom byli schopni pozvednout pastorační práci a roznítiti duše lidí pro vnímání Boha. Byli současně přesvědčeni, že k naplnění tohoto cíle je nezbytná reforma církve.¹⁹

Předáci Jednoty katolického duchovenstva na ustavující valné hromadě netajili, že nezakládají „novou“ organizaci, ale ve skutečnosti pouze obnovují „starou“, tu, která zanikla v roce 1907. Stejně tak připomínali, že drtivá většina postulátů Jednoty se opakuje, nejde o žádné novum, ale pouze o „oživení“ požadavků jejich předchůdců.

Tento argumentační návrat do minulosti nebyl náhodný. Vůdci Jednoty totiž chtěli ukázat, že reformní hnutí není ničím jiným, než součástí řetězce, jehož články tvoří Sušilova škola, Náhlovského skupina reformních kněží z roku 1848²⁰ a Katolická moderna 90. let. Tvrdili, že ve všech těchto případech idea cyrilometodějství²¹ sehrála roli inspirátora a všechny aktivity zmíněných kněžských sdružení směřovaly k naplňování „dědictví otců“. Jinými slovy řečeno, přesvědčovali sami sebe, duchovenstvo i veřejnost, že reformní hnutí katolického duchovenstva je rozvíjením cyrilometodějského odkazu a programu. Jednota katolického duchovenstva je cyrilometodějskou organizací.

Z celé škály reformních postulátů vytyčených Jednotou jsou cyrilometodějským dědictvím výslovně odůvodňovány pouze dva zásadní, možno říci přímo klíčové požadavky. První je skryt za tezí o nutnosti vybudovat v zemi patriarchát, druhý směřoval do sféry úpravy liturgického jazyka. Podrobnější analýza programového dokumentu Jednoty Obnova církve katolické v Československé republice však ukazuje, že ve skutečnosti jsou oba vytrženy z širšího kontextu. V programu Obnova totiž reformní hnutí přichází s projektem založení specifické cyrilometodějské církve. Hovoří o vzniku národní autokefální²² katolické církve v Československé republice,²³ která by byla spojena s římskokatolickou církví pouze prostřednictvím věrouky, ale jinak by fungovala z organizačního hlediska zcela autonomně (unie s Římem). V jejím čele by stál patriarcha obdařený papežem rozsáhlými pravomocemi, asi takovými, jakými kdysi disponoval sv. Metoděj. Tvrdí, že téměř všechny požadavky obsažené v Obnově směřují k vybudování této církve. Požadované principy fungovaly už v církvi vedené sv. Cyrilem a Metodějem. Někdo bude třeba jejich

¹⁹ Obnova církve katolické v Československé republice. Návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze. Praha 1919, s. 6-7.

²⁰ Rabas, J.: Die Cyrill- und Method-Idee, s. 333-339.

²¹ Marek, Pavel: Idea cyrilometodějství v dějinách české Katolické moderny. *Historica Olomucensia* 46, 2014, s. 105-123.

²² Pojmová nepřesnost v představách se odráží např. v práci Teplý, F.: Ze života J. Š. Baara, kde se na s. 361-362 hovoří o vzniku exarchátu v čele s exarchou.

²³ Bratří. *Jednota* 3, 1921, č. 15-16, 20. 9., s. 1-2; *Na prahu nového roku. Jednota* 4, 1922, č. 1-2, 18. 1., s. 1-2.

návrhem zaskočen, ale je třeba si uvědomit, že jedině takto koncipovaná církev může sehrát roli zachránce českého národa před sekularizací, udrží ho u katolicismu a zajistí jeho věrnost Římu. Když však reprezentanti Jednoty měli tuto vizi cyrilometodějské církve předložit papeži a přesvědčit ho o nutnosti ji schválit, zalekli se, a Svatý otec od nich místo projektu obdržel čtyři stručné a izolované požadavky.

Třebaže není naším cílem podrobně analyzovat samotný relativně revoluční projekt cyrilometodějské církve, ostatně v dokumentech Jednoty zachycený poměrně vágně díky nejednotě duchovenstva a spěchu v programové oblasti, bude dobré alespoň v náznamech evokovat argumentaci Jednoty, proč požadovala organizační samostatnost. Za nejdůležitější označila možnost patriarchy národní církve jednat přímo s papežem, bez prostředníků (tj. nunciů, příp. arcibiskupů vzdálených svým původem a smýšlením národu), což prý pomůže překonat nedůvěru panující řadu století mezi českým národem a Římem. Ta se nashromáždila proto, že Řím byl o náboženském smýšlení Čechů špatně informován, a proto mu způsobil řadu křivd. Nová úprava vztahů bude tak první splátkou papeže na dluh, jenž má Řím vůči Čechům. Češi požadují novou církev dále proto, že stávající model vnitřního fungování římskokatolické církve jim nevyhovuje. Je údajně naplněn duchem Wichingovým, zatímco oni chtějí, aby v ní vládl duch sv. Cyrila a Metoděje, duch demokracie zbavený všeho absolutismu, s prováděním voleb církevních funkcionářů a s českým bohoslužebným jazykem. Reformisté současně žádali provedení odluky církve od státu²⁴ a úpravu kněžského celibátu ve smyslu jeho dobrovolnosti. A konečně, za přednost svého modelu označovali uplatnění prvků běžných ve východních církvích. Hlásili se k myšlence unionismu a představovali si, že by se cyrilometodějská církev mohla stát mostem mezi východní a západní církví a sjednotit pod velehradský (pražský) patriarchát všechny křesťany slovanského původu; Češi jako nejvyspělejší (nejvzdělanější) slovanský národ k tomu prý mají nejlepší předpoklady a také povinnost už s ohledem na odkaz soluňských bratrů.

Vrátme se nyní k reformním požadavkům Jednoty přímo opřeny o cyrilometodějskou argumentaci relativně podrobněji. Nejsilněji Jednota volala po ustanovení patriarchy.²⁵ Měla představu o církevním hodnostáři sídlícím nejlépe na Velehradě, který bude reprezentovat katolíky všech zemí Československé republiky, včetně Slovenska. Domnívala se, že nejvhodnějším kandidátem pro tuto funkci bude A. C. Stojan.²⁶ Rázně odmítala návrhy prohlásit za patriarchu pražského arcibiskupa s titulem primasa.²⁷ Viděla v tom nejen snahu obejít tento její požadavek a vydávat za patriarchu kněze s „prázdným titulem“, ale dávala tím současně najevo, že F. Kordač je pro ni mužem zcela nepřijatelným. Naléhavost ustanovení patriarchy viděla především v tom, že hlava místní církve odstraní komunikační nedorozumění mezi národem, papežem a státem. Od papeže měl obdržet speciální jurisdikci spočívající v dozoru nad biskupy v republice a v pověření řízením duchovní správy. Žádala, aby papeži a vládě předkládal návrhy na jmenování nových biskupů. Chtěla, aby vystupoval jako arbitř sporů ve třetí instanci. Velmi mnoho si slibovala od práva udělovat dispenze náležející dosud do pravomoci papeže, jejichž soupis měl Svatému Otci předkládat jednou ročně k dodatečnému vzetí na vědomí.²⁸ Zdůvodnění juris-

²⁴ Moravské reformní hnutí v řadě záležitostí (v tomto konkrétním případě odluky církve od státu) zaujalo odlišný postoj od duchovenstva v Čechách. S ohledem na téma příspěvku tyto záležitosti nesledujeme. Srov. např. *Reformy v církvi katolické*. Olomouc 1919, s. 11. Proti odluce byl i český politický katolicismus.

²⁵ Srov. *Otázka církevní autonomie*. *Našinec* 55, 1919, č. 10, 14. 1., s. 1; *Schůze kněžstva v brněnské diecézi*. Den 8, 1919, č. 139, 23. 5., s. 2.

²⁶ Zdá se, že ke Stojanově nominaci se Jednota dopracovávala postupně. V létě 1919 se v tisku objevily zprávy, že prvním patriarchou by mohl být F. J. Kroiher. Srov. *Snaha o církevní rozkol v naší republice*. Den 8, 1919, č. 207, 2. 8., s. 1.

²⁷ Usnesení konference českomoravského episkopátu. *Našinec* 56, 1920, č. 15, 21. 1., s. 1.

²⁸ *Obnova církve katolické*, s. 17.

dikčního vybavení patriarchy se opíralo nejen o pragmatické důvody zlepšení fungování místní církve a jejích kontaktů s Vatikánem, ale zejména o historické důvody: patriarchát existoval už v době cyrilometodějské; na tuto dobu jsou v lidu a v dějinách uchovány nejlepší vzpomínky; jurisdikce pražských biskupů se nikdy nevztahovala na celé území dnešní Československé republiky a jeho latinská tradice a svazky s arcibiskupským mohučským je negací původního slovanského a národního citění i unionistických snah.²⁹ Velmi pádným důvodem pro ustanovení patriarchy reprezentovalo odvolání na text encykliky papeže Lva XIII. *Grande munus* (1880), pro jejíž uvedení prý nastala vhodná doba.³⁰

Zatímco k instituci patriarchy se reformní hnutí propracovávalo postupně a vidělo její přednosti i slabiny, požadavek zavedení národního bohoslužebného jazyka jako obnovy cyrilometodějské liturgie se jeví z hlediska podpory duchovenstvem jednoznačněji; toto tvrzení neoslabuje postoj moravského kněžstva, které k řešení této záležitosti přistupovalo opatrněji než v Čechách, alespoň z hlediska plošnosti uplatnění češtiny. Také cyrilometodějská argumentace je přímočařejší, avšak kvantitativně rozsáhlejší. Programový dokument *Obnova* poukazuje na fakt, že slovanskou (staroslověnskou) liturgii přinesli na Moravu sv. Cyril a Metoděj současně s vírou, takže „přešla národu v krev“. Ani v dobách největšího úpadku a národní poroby se český národ nikdy nevzdal myšlenky na národní liturgii, což dokazuje mešní lidový zpěv. Velcí papežové (Innocenc IV., Pius IX., Lev XIII.) slovanskou liturgii schvalovali a podporovali. Co tyto svatí mužové zaváděli, nemůže být bludem ani škodou pro církev. Jednota církve nespočívá v jednotě jazyka, ale v jednotě víry, mravů a vedení. Kromě toho jednotná liturgie v církvi nikdy nebyla. Národní liturgický jazyk nutně povede k prohloubení náboženského citění a života.³¹

Závěr

Skutečnost, že se reformní hnutí katolického duchovenstva při koncipování svého programu opřelo o cyrilometodějské tradice, považujeme za přirozenou a logickou. Chtělo být vědomým pokračováním a rozvinutím českého katolického modernismu, v němž cyrilometodějská idea sehrála významnou roli nositele obrození národa ve smyslu nacionálním a náboženském. Z cyrilometodějské tradice přímo sice vyzdvihlo pouze dva postuláty, ovšem analýza jeho programu v dokumentu *Obnova církve katolické v Československé republice* naznačuje, že myšlenka cyrilometodějství interpretovaná jako návrat k hodnotám prvotní slovanské církve na našem území sehrála inspirativní roli v mnohem širším měřítku. Reformisté se k ní při snaze prosadit reformu církve obrátili jako k argumentu náboženské povahy, který byl všeobecně uznáván a přijímán a v českém nacionálním prostředí měl silnou váhu. Na druhé straně ani argumentace cyrilometodějskými tradicemi reformnímu hnutí nepomohla k prosazení jeho programu. Důvody zřejmě nespočívají ve „slabosti“ samotné ideje, nebo neschopnosti oslovit jinonárodní prostředí, ale musíme je hledat v taktických chybách reformního hnutí, které navíc působilo v místní církvi jako solitér a nemělo podporu episkopátu jako učitelského úřadu církve. V neposlední řadě je nutno konstatovat, že celý jeho program v mnohém předběhl dobu, případně obsahoval neprůchozí požadavky. Bez ohledu na skutečnost, že reformní hnutí je většinou zjednodušeně hodnoceno jako faktor prohlubující „krizi“ českého katolicismu na počátku existence Československé republiky, v kontextu cyrilometodějských tradic tvoří osobitou kapitolu, kterou bude třeba dále zkoumat a hodnotit s přihlédnutím k sekularizačním procesům v české společnosti a změnám v církvi navozeným druhým vatikánským koncillem.

²⁹ Ne primasa, patriarchu chceme! *Obrod* 3, 1924, č. 9–10, 16. 2., s. 77.

³⁰ *Obnova církve katolické*, s. 10.

³¹ *Tamtéž*, s. 32–34.

Kyrillomethodianische Idee in der Geschichte der Reformbewegung der katholischen Geistlichen (1918–1924)

Die Reformbewegung der tschechischen katholischen Geistlichen ist in der Revolutionszeit am Ende des Ersten Weltkriegs und an der Schwelle der Gründung des selbständigen Staats der Tschechen und Slowaken entstanden. Sie reagierte auf eine große Unzufriedenheit des niedrigeren Klerus mit den Verhältnissen in der örtlichen Kirche in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Man kritisierte die an Österreich orientierten Aktivitäten der Bischöfe und einige innere Regelungen, die zu sozialen Unterschieden unter den Geistlichen führten beziehungsweise als veraltet und überwunden wahrgenommen wurden. Im Jahr 1919 wurde ein Paket Forderungen vorbereitet, die im Programmdokument unter dem Namen Erneuerung der katholischen Kirche in der Tschechoslowakischen Republik zusammengefasst wurden. Man versuchte, sie bei den Verhandlungen mit dem Papst in Rom umzusetzen. Die Forderungen des Klerus wurden von der päpstlichen Kurie abgelehnt, was zur Spaltung unter den Mitgliedern der Priestervereinigung Jednota katolického duchovenstva führte. Ein Teil der Geistlichen setzte die Programmpostulate *via facti* um und gründete im Jahr 1920 die Tschechoslowakische (hussitische) Kirche. Der zweite Teil entschloss sich, nach der Durchsetzung der Reformen weiter zu streben. Erst im Jahr 1924 wurde die Reformbewegung der der katholischen Kirche treu gebliebenen Priester gedämpft, ohne dass ihre Forderungen durchgesetzt worden wären.

Der Verband des katholischen Klerus (Jednota katolického duchovenstva) stützte seine Programmpostulate auf die kyrillomethodianische Tradition. Sie bekannte sich zum Vermächtnis der tschechischen Katholischen Moderne und betrachtete sich selbst als eine Organisation, die das Werk von Kyrill und Method weiter entwickelt. Sie trat mit der Forderung nach der Gründung einer autokephalen Kirche, die durch ihre Glaubenslehre mit Rom verbunden, organisatorisch aber autonom wäre. Diese Idee wurde durchgesetzt insbesondere in den Forderungen nach der Bestimmung eines Patriarchen mit dem Sitz in Velehrad und der Einführung der Volkssprache in die Messe als Erneuerung des altslawischen Gottesdienstes, der dank der Mission der Brüder von Thessaloniki, dem hl. Kyrill und Method, in Großmähren gegründet wurde.

Cyrilmethodian idea in the history of Reform Movement of Catholic Clergy (1918–1924)

Author describes reform activities among the Czech clergy at the time of the establishment of independent Czechoslovak state. A part of reform requirements have been associated with the idea of Cyril and Methodius.